

- 2) дезолють суттєво підвищити ефективність застосування правових норм;
- 3) поставить крапку у дискусіях щодо суспільної шкідливості чи суспільної небезпеки адміністративного правопорушення, закріпивши за адміністративним правопорушенням статус меншої суспільної небезпеки ніж за злочином;
- 4) зменшить негативне соціальне навантаження, що виникає у суспільстві через застосування державними органами кримінального покарання за діяння, які не мають високого ступеня суспільної небезпеки;
- 5) сприятиме справжній, а не уявній гуманізації кримінальної юстиції та наближенням до правових стандартів розвинених країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний документ]. – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10&p=1318837381033066>
2. Кивалов С.В. Таможенное право (административная ответственность за нарушение таможенных правил) / С.В. Кивалов. – Одесса: Астропринт, 1996. – 175 с.
3. Концепція реформування кримінальної юстиції України // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – 21 квітня. – № 12. – С. 79. – Ст. 486.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності) від 27.09.2011 № 9221 [Електронний документ] Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41271

В.В. Білоус, к.ю.н.
(Національний університет
«Юридична академія України
ім. Я. Мудрого»)

БОРІТЬБА З ФІКТИВНИМ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: фіктивне підприємництво, фіктивне підприємство, конвертаційний центр, фіктивний вправочин, підставна особа, інформаційні технології

Актуальним питанням кримінально-правової кваліфікації фіктивного підприємництва присвячено наукові праці П.П. Андрушка¹, П.С. Берзіна², О.О. Дудорова³ Окремі питання криміналістичного забезпечення боротьби з названим видом злочинів розглянуто в роботах А.Ф. Волобуєва⁴, В.В. Лисенка⁵, Г.А. Матусовського⁶.

¹ Андрушко П.П. Фіктивне підприємництво: проблеми кваліфікації та удосконалення відповідальності // Підприємництво, господарство і право. – 1998. – № 10. – С. 16 – 22; – № 11. – С. 27 – 32.

² Берзін П.С. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконну конвертацію грошей, що вчиняється організованими злочинними групами // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 6. – Х.: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2003. – С. 27 – 69.

³ Злочини у сфері підприємництва: навчальний посібник / О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк / за ред. М.І. Хавронюка. – Київ: Атіка, 2001. – 608 с.; Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.; Дудоров О.О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти: монографія. – К.: Істина, 2006. – 648 с.

⁴ Волобуєв А.Ф. Фіктивне підприємництво як спосіб сокрытия тяжких економіческих преступлений // Российская юстиция. – 2001. – № 6. – С. 54 – 55; Волобуєв А.Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності // Вісник АПРн України, 2002, № 1 (24). – С. 175 – 181.

Сутність і місце фіктивних суб'єктів господарювання у механізмі вчинення широкого спектру злочинів, криміналістична характеристика та особливості розслідування фіктивного підприємництва широко висвітлені нами в низці наукових статей, монографічних і науково-практичних видань⁷, а проблеми методики розслідування названого виду злочинів досліджені на дисертаційному рівні⁸.

Крім того, способи використання фіктивних підприємств і конвертаційних центрів з метою забезпечення вчинення і приховання різних злочинів у сфері господарювання докладно висвітлені у Типологіях легалізації злочинних коштів в Україні в 2004–2005 роках, затверджених Наказом Держфінмоніторингу України від 27.12.2005 № 249, Типологіях легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом в 2005–2006 роках, затверджених Наказом Держфінмоніторингу України від 22.12.2006 № 265, і Типологіях легалізації (відмивання) доходів, одержаних в результаті здійснення фінансових операцій з неліквідними цінними паперами, затверджених Наказом Держфінмоніторингу України від 20.12.2007 № 230. Досвід збору доказів вчинення фіктивного підприємництва узагальнено в Методичних рекомендаціях (орієнтовному алгоритмі дій) органів ДПС по руйнуванню схем ухилення від оподаткування та формуванню доказової бази у справах про стягнення коштів, отриманих за нікчемними угодами, надісланих листом ДПА України від 03.02.2009 р. № 2012/7/10-1017.

Однак і сьогодні ще мають місце невиправдано широкі й теоретизовані підходи у визначенні сутності фіктивних суб'єктів господарювання, їх ідентифікаційних ознак та підстав для класифікації тощо. Наприклад, необґрунтований поділ фіктивних підприємств на три рівні виключно в залежності від їх організаційно-правової форми (приватні підприємства – «чорні фірми», товариства з обмеженою відповідальністю – «сірі фірми», акціонерні

⁵ Лисенко В.В. Фіктивні суб'єкти підприємництва у злочинному механізмі переведення безготівкових грошових коштів у готівку // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків) 25-26 верес. 2003 р. / ред. кол.: М.І. Панов (голов. ред.), В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – Х.: Гриф, 2003. – С. 106 – 108; Лисенко В.В. Фіктивне підприємство как средство совершения и сокрытия преступной деятельности // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2002. – № 5. – С. 79 – 83; Лисенко В.В. Фіктивні фірми. Криміналістичський аналіз: монографія. – К: Парламентське видавництво. – 2002. – 111 с.

⁶ Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – 480 с.

⁷ Білоус В.В. Використання фіктивних підприємств при вчиненні економічних злочинів // Правничий часопис Донецького університету. – 2002. – № 1 (7). – С. 73 – 76; Білоус В.В. Сущность фиктивного предприятия (криминалистический анализ) // Проблемы законности: Респ. міжвідомч. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 54. – С. 178 – 185; Білоус В.В. Злочинні технології організації та діяльності конвертаційних центрів // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2002. – № 3 (9). – С. 271 – 280; Білоус В.В. Особливості розслідування фіктивного підприємництва // Проблемы законности: Респ. міжвідомч. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип. 59. – С. 172 – 178; Білоус В.В. Місце фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності в процесі тінізації економіки України // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Випуск шостий. – Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2003. – С. 70 – 101; Журавель В.А., Білоус В.В. Фіктивні підприємства у механізмі легалізації «брудних» коштів // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 3 (38). – С. 169 – 180; Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2006. – С. 95–212; Білоус В.В., Шепітько В.Ю. Фіктивне підприємництво (криміналістична характеристика та програма розслідування): Довідник слідчого. – Х.: «Одіссей», 2007. – 184 с.; Керівництво з розслідування злочинів: науково-практичний посібник / кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х.: «Одіссей», 2009. – С. 144 – 165 с.; Настільна книга слідчого / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова [та ін.] – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Ін Юре, 2011. – С. 736.

⁸ Білоус В.В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Х, 2004. – 20 с.

товариства – «білі фірми»⁹, у якому необґрунтовано змішано внутрішню суть і зовнішню форму злочинного явища та жодним чином не враховано особливості створення (придбання) і функціонування фіктивних підприємств, специфіку незаконної діяльності, з метою здійснення або прикриття якої вони створюються, сучасний рівень боротьби з названим видом злочинів і тенденції монополізації ринку послуг конвертаційних центрів, ієрархічну будову організованих злочинних угруповань – організаторів неформальних об'єднань фіктивних підприємств, їх корупційну зрошеність з представниками органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

А віднесення статтею 55-1 «Фіктивна діяльність суб'єкта господарювання» Господарського кодексу України до числа фіктивних і тих юридичних осіб, що не зареєстровані у державних органах, є взагалі взаємовиключним по відношенню до норми ст. 205 «Фіктивне підприємництво» Кримінального кодексу України, згідно з якою фіктивною може бути визнана лише та юридична особа, що офіційно зареєстрована і занесена до СДРПОУ. Виготвлення ж і використання підроблених документів неіснуючої юридичної особи кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених стст. 358, 202, 209, 212 КК України або інших злочинів, з метою вчинення яких виготовляються підложні документи.

Тому не викликає подиву той факт, що сучасний стан боротьби з фіктивним підприємництвом в Україні й до сьогодні характеризується низькою ефективністю діяльності органів дізнання і досудового слідства з розкриття і розслідування злочинів даного виду, що наочно підтверджується колосальними розбіжностями у кількості виявлених фіктивних підприємств і кількості осіб, які протягом останнього десятиліття були засуджені за вчинення фіктивного підприємництва (рис. 1–2).

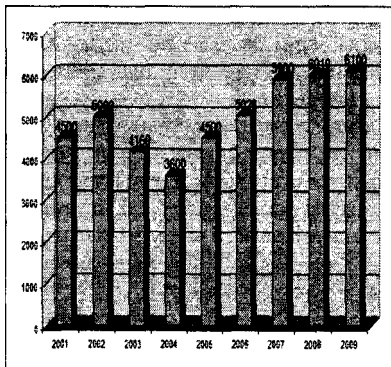

Рис. 1. Кількість виявлених фіктивних підприємств за даними Державної податкової адміністрації України

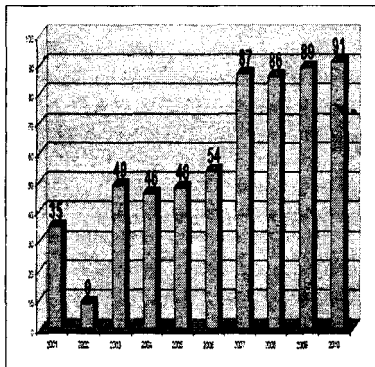

Рис. 2. Кількість осіб, засуджених за фіктивне підприємництво, за даними судової статистики

Кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво, яка в сотні разів є меншою від кількості виявлених фіктивних підприємств, може бути пояснена лише:

⁹ Варчук О.Г. Про технології злочинної діяльності як об'єкт криміналістичного дослідження / Актуальні проблеми кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи та оперативного-розшукової діяльності: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 року). – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 74 – 75.

1) істотними прогалинами чинного законодавства і суперечливістю норм різних його галузей;

2) неусвідомленням сутності фіктивного: правочину, підприємства і підприємництва окремими працівниками контролюючих та правоохоронних органів, довільним тлумаченням ними норм чинного законодавства та свавільним застосуванням категорій, дефініцій яких не мають законодавчого закріплення («фіктивна фірма», «підприємство з ознаками фіктивності», «податкова яма», «транзитер», «підставна особа», «схема мінімізації», «безтоварна операція», «податкова вигода» тощо);

3) невмінням, небажанням або відсутністю волі щодо використання позитивного (в т.ч. міжнародного) досвіду, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій виявлення, дослідження, фіксації, вилучення, передачі, збереження та оцінки доказів і запропонованих криміналістичних рекомендацій з розслідування даного виду злочинів;

4) відсутністю злагодженої взаємодії між співробітниками контролюючих, правоохоронних і судових органів у боротьбі зі злочинами у сфері господарювання взагалі, та з фіктивним підприємництвом зокрема.

У той же час тінізація вітчизняної економіки поглиблюється і за оцінками Світового банку становить вже понад 50 %. За результатами дослідження «Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. 2011 рік», оприлюдненого Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), 2011 року в рейтингу сприятливості ділового середовища Україна втратила сім позицій і опустилась на 152-ге місце поміж 183 оцінюваних країн. Попри проведення «податкової реформи» наша держава продовжує залишатись на 181-му місці у рейтингу простоти податкової системи. За повідомленням Держкомстату України за останній рік кількість громадян, задіяних у малому бізнесі, скоротилась на 1,6 млн осіб. А згідно з даними Міжнародної організації праці за 2008–2010 роки кількість безробітних в Україні зросла на 800 тисяч осіб¹⁰. При цьому середня частина доходу, витраченого на підкуп чиновників, за останні два роки зросла з 6 до 10 %, а кількість підприємців, які в неофіційний спосіб «вирішують» питання в держорганах, збільшилась з 35 до 46 %¹¹. Такі негативні тенденції у своїй сукупності підтримують стійкий попит на злочинні послуги фіктивних підприємств, а також пропозицію щодо підставного (номінального) засновництва чи керівництва ними з боку осіб, які втратили законні джерела для існування.

Це засвідчує передчасність ідеї гуманізації відповідальності за фіктивне підприємництво, запропонованої проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» № 9221 від 27.09.2011 р. За умов набуття цим законопроектом чинності максимальним покаранням для особи, яка внаслідок вчинення фіктивного підприємництва станом на 01.12.2011 р. заподіяла шкоди на суму понад 100 400,00 грн фізичним особам, або на суму понад 502 000,00 грн – державі або юридичним особам, буде штраф у розмірі лише 85 000,00 грн, що є очевидно неспіврозмірним порівняно із заподіяною шкодою. Така надзвичайно м'яка санкція не може виконувати функції запобігання вчиненню фіктивного підприємництва, оскільки при середньому обороті фіктивного підприємства, який за нетривалий час його функціонування сягає декількох мільйонів гривень, робить злочинний бізнес ще більш рентабельним, а потенційних підставних осіб ще більш зговірливими.

Гуманізація покарання за фіктивне підприємництво вбачається невинуватою й у міжнародному контексті через використання фіктивних суб'єктів господарювання для прикриття не тільки господарських злочинів: Андрес Брейвік, який спланував, органі-

¹⁰ Український тиждень, 4–10 листопада 2011 р. – С. 8.

¹¹ Калинчук Д. Усі в гавань! // Український тиждень, 4–10 листопада 2011 р. – С. 21.

зував і 22 липня 2011 року вчинив подвійний терористичний акт в урядовому кварталі столиці Норвегії та на острові Утойа, внаслідок якого загинуло 76 людей, а близько 100 отримали поранення на стадії підготовки теракту для придбання мінеральних добрив з метою виготовлення на їх основі вибухівки створив і використав фіктивні компанії на території різних європейських країн¹².

То ж підвищення якості боротьби з фіктивним підприємництвом, ефективності протидії його вчиненню й запобігання багатомільярдним збиткам, яких зазнають держава, фізичні та юридичні особи, можна досягти за рахунок:

1) усунення прогалин чинного законодавства шляхом доопрацювання існуючих і закріплення на законодавчому рівні нових дефініцій основних категорій, що сприяють об'єктивному з'ясуванню сутності фіктивного підприємництва, його криміналістично значущих ознак, і, як наслідок, обранню дієвих засобів запобігання йому, а також усунення істотних суперечностей між правовими нормами різних галузей законодавства, що враховувало б позитивний практичний досвід та наукові криміналістичні рекомендації з розкриття та розслідування цього виду злочинів;

2) широкого використання у практиці розслідування фіктивного підприємництва тактичних операцій «державна реєстрація», «документ», «підставна особа», «встановлення фіктивності правочину», «співучасник» з метою оптимізації організації та планування розслідування;

3) налагодження чіткої взаємодії контролюючих, правоохоронних і судових органів шляхом створення, регулярного оновлення та забезпечення постійного функціонування єдиного інформаційного простору органів державної реєстрації, податкової служби, дізнання, досудового слідства, прокуратури, експертних установ, судів, адвокатури; ведення кримінальних справ у електронній формі; розбудови IT-інфраструктури контролюючих, правоохоронних та судових органів світового рівня шляхом регулярної оптимізації та модернізації програмного і апаратного забезпечення на основі використання новітніх інформаційних технологій, що дозволить здійснювати своєчасний і повноцінний інформаційний обмін за всіма напрямками взаємодії.

О.П. Білько

*(Національний університет
ДПС України)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Ключові слова: фінансово-кредитна установа, злочинність у фінансово-кредитних відносинах, причини злочинів у сфері банківського кредитування.

Економіка незалежної України завжди була і, напевне, буде ще досить тривалий час об'єктом злочинних зазіхань з боку організованих груп і злочинних організацій. Не стоїть осторонь цих процесів і фінансово-кредитна система нашої держави.

Слід зазначити, що одночасно з появою фінансово-кредитних установ виник і ряд проблем, що не існували раніше. Одна з них – необхідність забезпечення безпеки фінансово-кредитних установ від протиправних дій.

На сьогодні окремі фінансово-кредитні установи досить потужно працюють у «тіні», здійснюючи економічну діяльність поза контролем із боку держави, не вступаючи з нею як із суб'єктом господарювання в економічні відносини.

¹² <http://top.rbc.ru/society/24/07/2011/607078.shtml>